

Maryana Prokop

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

APLIKACYJNOŚĆ KATEGORII ALTERNACJI WŁADZY W BADANIACH NAD REŻIMAMI HYBRYDALNYMI

Streszczenie: Artykuł porusza zagadnienia analizy teoretycznych i metodologicznych podstaw badań nad reżimami hybrydalnymi znajdującymi się między demokracją a autorytaryzmem. Autorka stawia pytanie, w jakim stopniu kategoria alternacji władzy może być użyteczna dla prowadzenia badań nad reżimami hybrydalnymi. Rozstrzygając postawiony we wstępie problem badawczy autorka doszła do wniosku, że aplikacyjność kategorii alternacji władzy w badaniach nad reżimami hybrydalnymi jest w pełni potwierdzona.

Słowa kluczowe: reżimy hybrydalne, demokracja, autorytaryzm, alternacja władzy

Wstęp

Długotrwały i nieukończony proces tranzycji systemowej na przestrzeni postradzieckiej przyczynił się do powstania swoistego problemu: nowo powstałych reżimów, w większości krajów postradzieckich, nie można było jednocześnie zaliczyć do modelowych rozwiązań reżimów politycznych (demokracji, autorytaryzmu), gdyż miały one cechy dwóch typów idealnych¹. Amerykański badacz Larry Diamond określił państwa te jako stany pośrednie reżimów politycznych, znajdujących się na *continuum* demokracji i autorytaryzmu². Dane zjawisko jest także postrzegane jako etap przejściowy, w momencie przekształcenia się państwa z jednego w drugi reżim polityczny, określane także za pomocą kategorii reżimów hybrydalnych.

Biorąc pod uwagę, że reżimy hybrydalne mają zarówno cechy demokracji jak i autorytaryzmu, uzasadnione jest postrzeganie ich przez pryzmat cech istotnościowych dla danych typów idealnych. Tu istotne są badania nad realizacją instytucji wyborów i wymiany władzy, ponieważ są one podstawą dla demokracji, z kolei w wyniku naruszeń procedur wyborczych determinant ten może wskazywać na

¹ Należy zwrócić uwagę na to, że samo pojęcie „typy idealne” wskazuje, że są to modelowe rozwiązania, dlatego bardzo trudne jest odnalezienie realnych przykładów, które spełniałyby wszystkie cechy typów idealnych, bardziej uzasadnione wydaje się badanie, w jakim stopniu są one zbliżone do typów idealnych. Dlatego typy idealne należy traktować jako narzędzie w badaniach, a nie próbę kategoryzacji. Zob.: M. Weber, *Obiektywność poznania w naukach społecznych*, [w:] *Problemy socjologii wiedzy*, [wybór i oprac.] A. Chmielecki, Warszawa 1985, s. 81–83, 88; M. Weber, *Szkice z socjologii religii*, Warszawa 1995.

² L. Diamond, *Is the Third Wave Over?*, „Journal of Democracy” 1996, Vol. 7, No 3, s. 20–37.

niedemokratyczność danego reżimu. Jednakże w niniejszej pracy podjęłam się analizy reżimów hybrydalnych za pomocą instytucji wyborów lecz alternacją władzy, którą postrzegam jako zjawisko znacznie szersze i bardziej istotne w badaniach nad reżimami hybrydalnymi. Celem artykułu jest próba analizy kategorii alternacji władzy w kontekście jej zastosowania w badaniach nad reżimami hybrydalnymi. Główny problem badawczy dotyczył odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu kategoria alternacji władzy może być użyteczna (aplikacyjna) w badaniach reżimów hybrydalnych.

Sprawdzenie użyteczności (aplikacyjności) kategorii alternacji władzy w badaniach nad reżimami hybrydalnymi polegało na stworzeniu narzędzia badawczego, które zawierało kategorie alternacji władzy. Proces ten obejmował trzy etapy. Na pierwszym dokonano operacjonalizacji kategorii teoretycznych obejmujących badania reżimów hybrydalnych i alternacji władzy, poprzez dokonanie wyboru definicji, która umożliwi wyodrębnienie zestawu atrybutów danych kategorii. Na drugim podjęto próbę wyjaśnienia, dlaczego kategoria alternacji władzy może mieć większe zastosowanie, aniżeli kategoria wyborów. Na trzecim dokonano sprawdzenia, czy zastosowanie kategorii alternacji władzy w badaniach nad reżimami hybrydalnymi może przynieść oczekiwane wyniki.

Pojęcie reżimów hybrydalnych

Dogłębna analiza kategorii reżimów hybrydalnych nie jest przedmiotem niniejszego artykułu, w związku z tym podjęto się zadania przedstawienia pewnego zarysu danego zjawiska³. Najczęściej dana kategoria jest stosowana w odniesieniu do procesu tranzycji systemowej zachodzącej na przestrzeni postradzieckiej. Nieprzesadzone będzie stwierdzenie, że w teorii reżimów hybrydalnych w dużym stopniu mamy do czynienia z chaosem, gdyż utworzyły się bardzo bogate zasoby literatury, a badacze owego zagadnienia notorycznie konstruują nowe pojęcia, mnożą definicje oraz proponują nowe punkty odniesienia w stosunku do badań nad reżimami hybrydalnymi. Należy odnotować w dużym stopniu dysproporcję między założeniami teoretycznymi a podjętymi badaniami empirycznymi, co się przekłada na istnienie wielu różnorodnych teoretycznych podejść nie popartych przez rzetelne badania empiryczne. Badacze owego zagadnienia, analizując reżimy państw znajdujących się między demokracją a autorytaryzmem, posługują się różnymi

³ Szerzej: M. Prokop, *Demokratyczno-autorytarna hybryda: redefinicja kategorii teoretycznej*, „Historia i Polityka” 2015, nr 13(20), s. 31–46; მარიანა პროკოპი, ჰიბრიდული პოლიტიკური რეჟიმი დემოკრატიასა და ავტორიტარიზმს შორის. ძირითადი კონცეპტუალური პრობლემები, „Academic Digest of Grigol Robakidze University, Tbilisi. Series of Humanities and Social Sciences” 2015, nr 1.

pojęciami: „niepełna demokracja”, „demokracja kierowana⁴”, „demokracja sterowana⁵”, „półdemokracja”, „demokracja delegatywna”, „demokracja nieliberalna”, „półautorytarny reżim”, „konkurencyjny autorytaryzm”, „szara strefa”, „reżim kierowanego pluralizmu”, „reżim dominującej władzy”, „anokracja⁶”. Analiza wyżej wymienionych pojęć daje podstawę, żeby twierdzić, iż w odniesieniu do procesów tranzycji koncepcje te można traktować jako kategorie pokrewne, które mieszczą się w ramach ogólnego pojęcia „reżim hybrydalny”⁷.

Jeden z pierwszych użył tego pojęcia Edward Hankiss, by określić system komunistycznych Węgier za czasów rządów Jánosa Kádara⁸. Wśród badaczy warto także wymienić Gulermo O'Donnella, Larriego Diamonda oraz Philipa C. Schmittera, gdyż uważa się, że to oni dokonali pierwszych prób interpretacji reżimów hybrydalnych oraz popularyzacji tego zjawiska w naukach politycznych⁹. Wśród polskich badaczy zagadnienia warto wymienić m.in.: Andrzeja Antoszewskiego, Ryszarda Herbuta oraz Romana Bäckera¹⁰. Jednakże znacznie częściej problem ten jest poruszany w pracach zagranicznych badaczy, takich jak: Lucan Way' i Steven Levitski, Wolfgang Merkl, Genadija Szypunow, Dmitrij Furman, Jan Holzer i Stanislav Balik¹¹.

⁴ Przez „demokrację kierowaną” należy rozumieć system, w którym istnieją instytucje demokratyczne (np. wybory prezydenckie i parlamentarne), a podejmowanie decyzji leży w gestii jednostki bądź grupy rządzącej. Cel wyborów nie sprowadza się do konfrontowania zróżnicowanych interesów i racji, lecz ma pokazać jedność rządzących i rządzonych. Przeprowadzenie regularnych wyborów nie służy wymianie elity rządzącej, a tylko jej legitymizacji. A. Skrzypek, *Putinada. Rosja - kraj kierowanej demokracji*, Warszawa 2014, s. 14.

⁵ Zob.: A. Bryc, *Rosja w XXI wieku: gracz światowy czy koniec gry?*, Warszawa 2009, s. 24-29.

⁶ Anokracja – reżim pozbawiony wewnętrznej spójności, nieposiadający jednoznacznych, dobrze utrwalonych (zinstytucjonalizowanych) i obejmujących cały kraj cech demokracji lub autokracji; A. Kondratowicz, *Demokracja a jakość rządzenia*, [w:], *Jakość rządzenia w Polsce. Jak ją badać, monitorować i poprawiać?*, [red.] J. Wilkin, Warszawa 2013, s. 74.

⁷ M. Prokop, dz. cyt., s. 34.

⁸ E. Hankiss, *The Second Society is There an Alternative Social Model. Emerging in Contemporary Hungary?*, „Social Research” 1988, 55:1/2, s. 26-35.

⁹ G. O'Donnell, *Delegative Democracy*, „Journal of Democracy” 1996, vol. 5(1), s. 55-69; G. O'Donnell, P.C. Schmitter, *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*, Baltimore 1986; L. Diamond, dz. cyt.; L. Diamond, *Development Democracy: Toward Consolidation*, Baltimor 1999, L. Diamond, *Election without Democracy: Thinking about Hybrid Regimes*, „Journal of Democracy” 2002, vol. 13, nr 2, s. 20-37, P.C. Schmitter, T.L. Karl, *What Democracy is... and is Not*, „Journal of Democracy” 1991, vol. 2, nr 3, s. 77-88.

¹⁰ A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnego świata*, Warszawa 2001; A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnej Europy*, Gdańsk 2006; R. Bäcker, *Reżimy hybrydalne*, [w:] *Studia nad współczesnymi systemami politycznymi. Podmioty i procesy demokratyczne: księga dedykowana profesorowi Andrzejowi Antoszewskiemu*, [red.] J. Juchnowski, R. Wiszniowski, t. 1, Toruń 2014, s. 37-46.

¹¹ S. Levitski, L.A. Way, *The Rise of Competitive Authoritarianism*, „Journal of Democracy” 2002, vol. 13, nr 2, s. 5-17; S. Levitski, L.A. Way, *Competitive Authoritarianism, Hybrid Regimes after the Cold War*, New York 2010; B. Меркель, А. Круассан, *Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях* (II), „Полис” 2002, nr 2, s. 6-17; Г. Шипунов,

Należy zaznaczyć, że fenomen reżimów hybrydalnych polega na tym, że proces ewolucji od jednego typu idealnego ku drugiemu ma charakter długotrwały i może przybierać formę nieustanego poruszania się po osi *continuum*. W innych przypadkach państwa z powodzeniem realizują przekształcenie reżimu politycznego w jeden z typów idealnych. Mimo, że zagadnienie reżimów hybrydalnych budzi szerokie zainteresowanie wśród badaczy, nie znaleziono odpowiedniej definicji, która pozwoliłaby dokonać kategoryzacji, czy dany reżim jest hybrydalny, dlatego w badaniach nad reżimami balansującymi między demokracją a autorytaryzmem posługują się własną definicją, która została stworzona na podstawie analizy postrzegania reżimów hybrydalnych przez wyżej wymienionych badaczy. Definiują je jako „państwa mające cechy istotnościowe zarówno demokracji jak i autorytaryzmu, to znaczy przez bilans demokratycznych standardów z narzędziami autorytarnymi (w taki sposób, że żaden z typów idealnych nie jest w tym wypadku dominujący). Proces ewolucji między antynomicznymi punktami *continuum* jest długotrwały (i nie doprowadza w konsekwencji do ewolucji w jeden z reżimów politycznych), a także żaden z aktorów uczestniczących w życiu politycznym (organy władzy, naród, organizacje pozarządowe) nie dążą do zmiany systemu drogą rewolucyjnych zmian”¹².

Пojęcie zasady alternacji władzy

We współczesnych naukach politycznych zasada alternacja władzy często jest rozumiana jako synonim wymiany elity rządzącej lub nakaz oddania władzy przez partię polityczną lub koalicję partii w konsekwencji porażki wyborczej¹³. Mimo powszechnego stosowania tego pojęcia, bardzo trudno jest odnaleźć definicję w sposób dokładny ujmującą specyfikę kategorii alternacji władzy. Tomasz Wiecech przez alternację władzy rozumie „zmianę układu politycznego kontrolującego instytucje władzy w państwie, której konsekwencją jest zmiana w rządzeniu rozumia-

Теоретико-методологічні засади аналізу гібридних політичних режимів: український контекст, Наукові записки [Національного університету „Острозька академія”], Політичні науки 2008; Г. Шипунов, Методологічні засади використання категорії „політичний режим” в контексті дослідження посткомуністичних трансформацій, Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Серія: Політологія, Севастополь 2011, Вип. 123/2011; Д. Фурман, Политическая система современной России и её жизненный цикл, „Свободная мысль” 2003, nr 11; s. 2–10; Д. Фурман, Дивергенция политических систем на постсоветском пространстве, „Свободная мысль” 2004, nr 10, s. 14–24; Д. Фурман, Общее и особенное в политическом развитии России и других стран СНГ, [w:] Пути российского посткоммунизма, [ред.] М. Липман, А. Рябов, Москва 2007, s. 234–273; Д. Фурман, Движение по спирали. Политическая система России в ряду других систем, Москва 2010, J. Holzer, S. Balik, Postkomunistyczne reżimy niedemokratyczne. Badania nad przemianami teorii politycznej w okresie po transformacji ustrojowej, Kraków 2009.

¹² M. Prokop, dz. cyt., s. 41.

¹³ Zob. G. Ulicka, *Demokracje zachodnie*, Warszawa 1992, s. 107.

na jako realizacja odmiennego projektu politycznego”¹⁴. Bartłomiej Michalak alternację władzy definiuje jako zmianę władzy oraz wymianę rządzących. Zastąpienie partii politycznej (lub koalicji partii) rządzącej partią opozycyjną. W systemach demokratycznych alternacja władzy następuje za pomocą instytucji wyborów¹⁵.

Zasadę alternacji władzy przez pryzmat wyborów postrzegają Juan J. Linz oraz Waldemar Wojtasik. Pierwszy określa wybory jako procedurę umożliwiającą obywatelom kandydowanie na urząd, na skutek czego możliwe jest dokonywanie alternacji, w sytuacji gdy sprawujący władzę przegra wybory i musi przekazać władzę zwycięzcy¹⁶. W tym wypadku wybory są postrzegane jako proces zarządzania polityczną zmianą oraz traktowane jako arena rywalizacji politycznej, na której obywatele poprzez głosowanie dokonują dystrybucji władzy. Jak zaznacza W. Wojtasik, za pomocą wyborów kształtuje się podział na tych, którzy władzę otrzymują i na tych, którzy tworzą opozycję¹⁷. Zmiana elity rządzącej przejawia się w objęciu władzy przez ugrupowania opozycyjne, gdyż zasadę alternacji władzy łączy się z funkcjonowaniem opozycji politycznej, ponieważ wszystkie ugrupowania mają równe szanse ubiegania się o władzę. Zasada alternacji władzy oznacza, że państwo powinno zagwarantować warunki dla uczestnictwa opozycji w wyborach oraz w razie poparcia przez społeczeństwo, przyjęcia władzy¹⁸.

Carl Henrik Knutsen i Tore Wig również dokonują analizy zasady alternacji przez pryzmat wyborów podkreślając, że same wybory nie stanowią przesłanki do uznania państwa za demokrację, gdyż ważnym czynnikiem jest przyjęcie wyników wyborów przez społeczeństwo i to, czy dochodzi do ich kwestionowania¹⁹. Podejście to wydaje się być w dużej mierze słuszne, gdyż analizując alternacje nie należy brać pod uwagę tylko tego, że doszło do wymiany władzy i w jaki sposób jej dokonano. Istotnym elementem tego procesu jest też to, jak społeczeństwo przyjęło wymianę elity rządzącej i czy te zmiany zostały zaakceptowane.

W systemach demokratycznych zasadę alternacji władzy należy rozumieć poprzez wymianę elit rządzących na skutek tylko i wyłącznie rywalizacyjnych wyborów – jest to pewnego rodzaju nakaz oddania władzy w razie porażki partii bądź koalicji rządzącej. Warunkiem zagwarantowania alternacji władzy jest uczestnictwo w wyborach co najmniej dwóch ugrupowań bądź koalicji, prezentują-

¹⁴ T. Wiecech, *Hasło: alternacja władzy*, [w:] *Encyklopedia politologii. Instytucje i systemy polityczne*, t. II, [red.] B. Dziemidok-Olszewska, W. Sokół, Warszawa 2012, s. 34.

¹⁵ *Hasło: alternacja władzy*, [w:] *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*, [red.] B. Michalak, A. Sokala, Warszawa 2010, s. 12.

¹⁶ J.J. Linz, *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, Boulder 2000, s. 53.

¹⁷ W. Wojtasik, *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej. Teoria i praktyka*, Katowice 2012, s. 17.

¹⁸ A. Przeworski, F. Limongi, J.A. Cheibub, M.E. Alvarez, *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950–1990*, New York 2000, s. 348

¹⁹ C.H. Knutsen, T. Wig, *The Democracy-Dictatorship measure: Alternation in power and biased estimates of democracy's effect on economic growth*, http://www.sv.uio.no/esop/english/research/news-and-events/events/Guest%20lectures%20and%20seminars/ESOP%20Lunch/aclp_turnover_chk_tw.pdf, [dostęp: 11.03.2015], s. 2–10,

cych odmienne programy polityczne²⁰. Zdaniem T. Wieciecha, pojęcie „alternacja władzy” należy stosować znacznie szerzej, również w ujęciu systemów niedemokratycznych. W tym ujęciu alternacja władzy określa sytuację, „w której następuje zmiana układu politycznego kontrolującego instytucje władzy w państwie, a jej konsekwencją jest zmiana w rządzeniu rozumiana jako realizacja odmiennego projektu politycznego”²¹.

Biorąc pod uwagę możliwości klasyfikacji alternacji władzy tu możemy wyróżnić kilka możliwości. Wspomniany wcześniej T. Wieciech podkreśla, że zasada alternacji władzy może nastąpić zarówno w demokratycznych jak i niedemokratycznych systemach politycznych, tym samym rozróżnia alternację demokratyczną i niedemokratyczną²². Karla Hoff, Shale Horowitz i Branco Milanovic, analizując przykład krajów postkomunistycznych, wyróżniają dwa typy alternacji: alternacje przywództwa (*leadership alternation*) i alternację ideologiczną (*ideological alternation*). Alternacja przywództwa charakteryzuje się wymianą przedstawicieli organów władzy przez reprezentantów z tej samej opcji politycznej, gdy zmieniają się liderzy, lecz wywodzą się oni z tej samej elity bądź są z nią powiązani, np. kandydatura Władimira Putina była popierana przez Borysa Jelcyna, z kolei Dmitrij Miedwiediew otrzymał poparcie W. Putina²³. Alternacja ideologiczna przewiduje zamianę elity rządzącej przedstawicielami reprezentującymi odmienną ideologię²⁴. Na poziomie współczesnych państw możemy interpretować tę koncepcję jako alternację programów prezentowanych przez władzę, czyli powinna dokonywać się zmiana realizacji polityki.

Zupełnie inną klasyfikację, opierając się na kryterium stopnia zagwarantowania alternacji, zaproponował Peter Mair, który wyróżnił trzy wzory dokonywania się alternacji władzy: całkowita (*wholesale*), gdy elitę rządzących zastępuje nowa siła polityczna (np. Wielka Brytania); częściowa (*partial*), kiedy przynajmniej jedna partia na skutek wyborów pozostaje w rządzie (np. Niemcy, Holandia) oraz niealternacyjna (*non-alternation*) w sytuacji, gdy partii rządzącej przez długi czas udaje

²⁰ *Leksykon prawa wyborczego...*, s. 12–13 A; T. Little, J.A. Tucker, T. LaGatta, *Election, Protest, and Alternation of Power*, http://www.vanderbilt.edu/csdi/Little_Talk.pdf [dostęp: 11.03.2015].

²¹ T. Wieciech, *Zasad alternacji władzy w demokratycznym systemie politycznym*, [w:] *Adaptacja-reforma-stabilizacja: Przestrzeń publiczna we współczesnych systemach politycznych*, [red.] T. Koziełło, P. Maj, W. Paruch, Rzeszów 2010, s. 312; M. Prokop, I. Galewska, *The amendment of the ukrainian electoral law and the principle of alternation in power (parliamentary election 2012)*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2013, nr 40, s. 24.

²² T. Wieciech, *Zasada alternacji władzy...*, s. 312.

²³ Szerzej na temat przywództwa zob.: P. Żukiewicz, *Przywództwo prezydenckie w państwach Europy Środkowej i Wschodniej po 1989 roku. Analiza porównawcza*, Toruń 2013; tenże, *Przywództwo labilne. Mechanizm powrotu do władzy w świetle teorii przywództwa politycznego*, Wrocław – Poznań 2012; tenże, *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011.

²⁴ K. Hoff, S. Horowitz, B. Milanovic, *Political Alternation, Regardless of Ideology, Diminishes Influence Buying: Lessons from Transitions in Former Communist States*, „Carnegie Endowment for International Peace Policy Outlook” January 2005, s. 2.

się utrzymywać monopol władzy (Japonia 1955–1993, Indie 1952–1977, Szwecja 1936–1976, Francja 1958–1981)²⁵. Podejście P. Maira, wobec rozróżnienia alternacji władzy, wydaje się być w dużej mierze uzasadnione, ponieważ, z jednej strony, wprowadza rozgraniczenie pomiędzy dokonywaniem całkowitej oraz częściowej wymiany władzy, z drugiej strony – wywołuje pewne zastrzeżenia wobec trzeciego niealternacyjnego wzoru, ponieważ P. Mair nie sprecyzował, w jaki sposób należy rozumieć niedokonywanie się władzy przez dłuższy okres i czy np. to, że partia wygrywa po raz kolejny wybory, należy traktować jako monopol, czy jako konsolidację systemu partyjnego. Konieczne zatem jest wprowadzenie linii zasadniczego podziału pomiędzy całkowitą wymianą elit; ponowną wygraną partii rządzącej, mającej duże zaufanie społeczeństwa, oraz długotrwałym zwyciężaniem partii rządzącej. W tej sytuacji zarysowuje się gradacja zagwarantowania zasady alternacji władzy – w pierwszym wypadku mamy jej całkowitą realizację, w drugim, kolejna wygrana partii rządzącej w wyborach stwarza warunki do konsolidacji systemu partyjnego i krystalizacji pozycji partii rządzącej w państwie, natomiast następne wygrane partii rządzącej mogą stwarzać ryzyko ukształtowania się monopolu partii rządzącej²⁶.

Do powyższej koncepcji zróżnicowania wzorów dokonywania się alternacji władzy nawiązuje typologia Kristera Lundella, który uznaje dwie możliwości operacjonalizacji kategorii alternacji, nazywając je alternacją kategoriową (*categorical*) i alternacją ciągłą (*continuous*). Kategoriowa alternacja następuje wówczas, gdy w różnych typach demokracji są widoczne przejawy alternacji. Alternację możemy uznać za proces ciągły, gdy w wyniku wyborów dochodzi do ciągłej zmiany elit władzy²⁷. Podejście K. Lundella przedstawia podział na alternację pełną z zachowaniem tradycji wymiany elity rządzącej, a częściową wymianą elit, która sprowadza się tylko do fragmentarycznego zastosowaniu zasady alternacji władzy w państwie. Należy zaznaczyć, że K. Lundell nie precyzuje, w jaki sposób rozumie widoczne przejawy alternacji, czy nieznaczna wymiana elity rządzącej może być w tym wypadku uznawana za alternację władzy. Jednakże podejście to pozwala przyjrzeć się procesowi dokonywania się alternacji w państwie w kontekście długotrwałym, gdzie zasada alternacji władzy w państwie została skonsolidowana i z powodzeniem stosowana w każdym wyborach, albo też jest przejawem sporadycznym, a partia rządząca ma monopol władzy.

Na potrzeby pracy stworzyłam własną klasyfikację alternacji na podstawie klasyfikacji P. Maira (pełna, częściowa i brak alternacji) oraz K. Lundella (kategoriowa i ciągła), dokonując podziału na alternację skonsolidowaną, nieskonsolidowaną oraz brak alternacji. Przez alternację skonsolidowaną należy rozumieć całkowitą wymianę elity rządzącej w sytuacji prawnoustrojowego uregulowania

²⁵ P. Mair, *Party System Change: Approaches and Interpretations*, Oxford 1997, rozdz. 8, s. XI.

²⁶ Zob.: M. Prokop, I. Galewska, dz. cyt., s. 19–30.

²⁷ K. Lundell, *Accountability and Patterns of Alternation in Pluralitarian, Majoritarian and Consensus Democracies*, „Government and Opposition” 2011, vol. 46, nr 2, s. 154–155.

procesu wyborczego oraz jego cyklicznego charakteru, a także ukształtowanej tradycji wymiany elity rządzącej w państwie. W alternacji nieskonsolidowanej któryś z wymienionych wyżej wymogów występuje w formie niepełnej, dochodzi do częściowej wymiany władzy lub ustawodawstwo nie wpływa na zagwarantowanie procesu alternacji oraz w państwie nie skryształizowała się tradycja wymiany elity rządzącej, lub może dochodzić do zmian personalnych, co nie wiąże się ze zmianą polityki rządzących. Za brak alternacji możemy uznać notoryczną wygraną partii rządzącej, co powoduje utrwalenie jej monopolu władzy.

Brak alternacji, jak zaznacza R. Bäcker, może świadczyć o autorytarnym systemie politycznym z tendencjami do kreowania monizmu w strukturach państwowych. R. Bäcker, dokonując analizy reżimów autorytarnych, zaznacza że system ten znajduje się na *continuum* między totalitaryzmem a demokracją²⁸. Im mniej możliwa jest alternacja, czyli ograniczają się możliwości funkcjonowania opozycji, która w konsekwencji może przekształcić się w quasi-opozycję, tym w większym stopniu mamy do czynienia z autorytaryzmem, a w mniejszym z demokracją. Zakładając słuszność owego podejścia na zasadzie analogii można stwierdzić, że im bardziej możliwa jest alternacja, czyli więcej warunków jej realizacji zagwarantowano, tym w większym stopniu możemy mówić o demokracji.

Konieczna zatem była analiza warunków niezbędnych do zagwarantowania alternacji, co umożliwi stwierdzenie, w jakim stopniu w danym państwie alternacja władzy jest zapewniona. Podstawowym warunkiem dla zagwarantowania alternacji władzy jest sposób jej dokonywania się. Alternacja władzy (w wymiarze demokratycznym) jest możliwa tylko i wyłącznie na skutek wolnych wyborów. Kryteriami wolności wyborów są, jak zaznacza Waldemar Żebrowski, przede wszystkim ich powszechność, równość i tajność, a wyborca korzysta z prawa uczestnictwa w nich bez żadnego przymusu i ograniczenia²⁹. Podobnie Adam Jamróz podkreśla, że użycie terminu wolne, stosuje się do wszystkich aspektów wyborów, poprzez powszechność, równość, swobodę wyborów, wolność głosowania – agitacji, tajność głosowania³⁰. Następnym warunkiem procesu alternacji uzupełnia poprzedni, gdyż określa, że konieczne jest także zagwarantowanie rywalizacyjności wyborów: partia władzy oraz ugrupowania opozycyjne powinny mieć zapewnione równe szanse zabiegania (rywalizowania) o głosy wyborców. W związku z tym podmioty uczestniczące w wyborach powinni reprezentować odmienne programy polityczne, a wyborcy powinni mieć szansę zapoznać się z nimi. Jak podkreśla W. Wojtasik, systemowy brak możliwości poddania pod osąd wyborców programów wyborczych poszczególnych partii uniemożliwia w demokratyczny sposób kreację i legitymizację władzy oraz sprawowanie przez suwerena funkcji elekcyjnej weryfikacji wobec wybranych przed-

²⁸ Zob.: R. Bäcker, *Nietradycyjna teoria polityki*, Toruń 2011, s. 74, 77.

²⁹ Zob.: W. Żebrowski, *Współczesne systemy polityczne. Zarys teorii i praktyki w wybranych państwach świata*, Olsztyn 2005, s. 28.

³⁰ A. Jamróz, *Demokracje współczesne – wprowadzenie*, Białystok 1993, s. 33.

stawicieli, na skutek której jest możliwa alternacja władzy³¹. Z wyborami wiąże się kolejny warunek alternacji: nie wystarczy samo ich przeprowadzenie, lecz wyniki wyborów powinny być przyjęte przez społeczeństwo i nie zostać zakwestionowane.

Niewątpliwie istotnym warunkiem procesu alternacji władzy jest funkcjonowanie opozycji, jako alternatywy względem elity rządzącej, która otrzymuje równe szanse uczestnictwa i zwycięstwa w wyborach. Według Liany Hurskiej-Kowalczyk, opozycja polityczna powinna mieć swoistą „zdolność opozycyjną” (*opposability*), czyli potencjał polityczny, pozwalający na partycypację w rządach³². W związku z tym, ustawodawstwo regulujące proces wyborczy w państwie powinno zapewnić wszystkim podmiotom biorącym udział w wyborach (w tym opozycji) równe zasady uczestnictwa w nich i prowadzenia kampanii wyborczej. Dotyczy to m.in. procesu zgłaszania kandydatów, rejestracji, prowadzenia kampanii wyborczej, dostępu do mediów państwowych, obserwacji podczas procesu wyborczego i podliczania głosów.

Z powyższych założeń wynika, że kategoria alternacji władzy umożliwiłaby znacznie szersze ujęcie w badaniach nad reżimami demokratycznymi i niedemokratycznymi, aniżeli kategoria wyborów. Możemy zastanawiać się nad tym, czy przeprowadzenie regularnych wyborów i na ich podstawie wyłonienie władz świadczy o tym, że naród jest suwerenem, a zatem mamy do czynienia z reżimem demokratycznym. Czy nie należałoby zastanowić się nad tym, w jaki sposób odbywa się wymiana elity rządzącej i czy możemy to zjawisko rozpatrywać w kategoriach alternacji władzy. W związku z tym, jakie warunki dla alternacji władzy zostały zagwarantowane? Alternacja władzy obejmuje nie tylko sam proces wyłaniania władz i tego, czy odbywał się on na zasadach demokratycznych, ale także to, czy były zagwarantowane warunki objęcia władzy przez opozycję. Rozważania na temat kategorii teoretycznej zasady alternacji władzy pozwalają mi zaproponować własną definicję: „Alternacja władzy jest to wymiana elity rządzącej partią opozycyjną, dokonująca się na skutek wolnych, rywalizacyjnych wyborów, w których uczestniczą co najmniej dwie partie (koalicje) polityczne prezentujące odmienne programy wyborcze. Ustawodawstwo w państwie zapewnia wszystkim podmiotom uczestniczącym w wyborach jednakowe szanse na zdobycie władzy, a partia rządząca w razie przegranej przyjmuje nakaz oddania władzy zwycięzcy wyborów”.

³¹ W. Wojtasik, dz. cyt., s. 282.

³² L. Hurska-Kowalczyk, *Opozycja polityczna na Ukrainie (1991-2006)*, Toruń 2011, s. 45.

Aplikacyjność kategorii alternacji władzy w badaniach nad reżimami hybrydalnymi

W demokracjach niepełnych, znajdujących się na przestrzeni *continuum* między demokracją a autorytaryzmem (m.in. *semi-democracy, formal democracy, electoral democracy, pseudo-democracy, weak democracy, delegative democracy* etc.)³³, zdaniem Thomasa Carothersa, który dokonuje analizy wymiany władzy na przykładzie systemu nieodpowiedniego pluralizmu (*feckless pluralism*)³⁴, zasada alternacji władzy może zostać zagwarantowana, aczkolwiek wymiana elit nie zawsze odbywa się za pomocą rywalizacyjnych wyborów. W systemie dominującej władzy (znajdującym się bliżej typu idealnego reżimu niedemokratycznego) zagwarantowanie zasady alternacji władzy zostało zachwiane, gdyż w większym stopniu charakteryzuje się przekazaniem władzy, aniżeli jej wymianą³⁵.

Biorąc pod uwagę, że dokonująca się alternacja władzy jest głównym wyznacznikiem reżimu demokratycznego, należy zaznaczyć, że w przypadku państw znajdujących się w strefie *continuum* to kryterium stwarza pewne utrudnienia. Badając wymianę władzy w państwie, można dojść do wniosku, że istnieje zależność między zagwarantowaniem alternacji władzy a tym, czy reżim polityczny jest demokratyczny czy autorytarny. W sytuacji, gdy reżim polityczny ma cechy zarówno demokracji jak i autorytaryzmu, zależność pomiędzy kategorią alternacji a typem reżimu politycznego zostaje zachwiana oraz powstaje pytanie, jak w tym wypadku wygląda realizacja zasady alternacji władzy. Jak zaznacza Daniela Donno, w sytuacji tranzytacji w kierunku demokracji grupy państw zaliczanych do grupy autorytaryzmu wyborczego (*elektoral authoritarianism*), państwo zaczyna nabywać nawyki systemu demokratycznego, przede wszystkim wybory stają się rywalizacyjne i umożliwiają równe szanse uczestnictwa w nich wszystkim podmiotom procesu wyborczego. Aczkolwiek wykorzystanie narzędzi niedemokratycznych nie są wykluczone³⁶. Bez wątplenia nie jest to typ idealny alternacji charakterystyczny dla reżimu demokratycznego, ani typ idealny nie-alternacji (alternacji niedemokratycznej) dla reżimu autorytarnego. Zakładając, że zasada alternacji władzy w państwach znajdujących się na osi *continuum* będzie zagwarantowana, lecz nie na tyle,

³³ Jak już zostało to zaznaczone wcześniej, różnorodność podtypów i kategorii dla demokracji niepełnej jest bardzo duża, jednakże na potrzeby pracy wszystkie te pojęcia są traktowane jako kategorie pokrewne dla określenia państw znajdujących się w przestrzeni *continuum* między demokracją a autorytaryzmem.

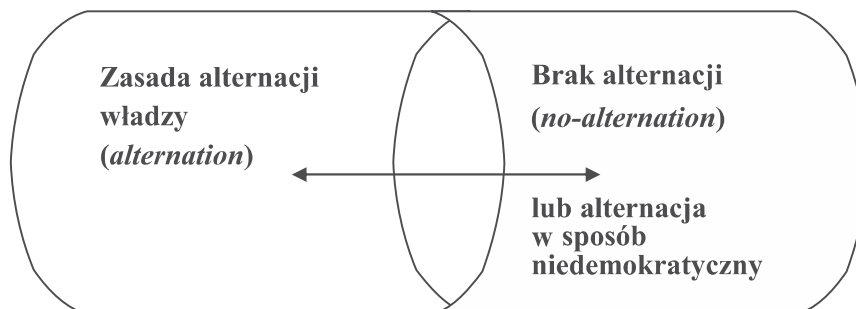
³⁴ Nieodpowiedni pluralizm, według T. Carothersa, charakteryzuje zagwarantowanie znacznej wolności politycznej, cykliczne wybory, wymiana elity rządzącej pomiędzy różnymi grupami uczestniczącymi w życiu politycznym, natomiast uczestnictwo społeczeństwa w życiu politycznym rozciąga się niewiele poza głosowanie.

³⁵ T. Carothers, *The End of the Transition Paradigm*, „Journal of Democracy” 2002, vol. 13, nr 1, s. 5–14.

³⁶ D. Donno, *Elections and Democratization in Authoritarian Regimes*, „American Journal of Political Science” January 2013, s. 704–705.

żeby uznać je za demokracje skonsolidowane, z drugiej strony zachwiana, lecz nie na tyle, by zaliczyć państwa do reżimów autorytarnych.

Rysunek 1. *Continuum* alternacji władzy.

Źródło: opracowanie własne

Wychodząc z założeń definicji dla kategorii alternacji przyjętej w niniejszym badaniu, należy zwrócić uwagę na warunki zagwarantowane dla jej realizacji. W przypadku zasady alternacji władzy należało dokonać rozgraniczenia realizacji zasady alternacji władzy ustawodawczej (parlamentu) oraz wykonawczej (głowy państwa).

Z_1 - zapewnienie warunków dla alternacji władzy ustawodawczej

Z_2 - zapewnienie warunków dla alternacji władzy wykonawczej

Badanie Z_1 i Z_2 wymaga analizy ustawodawstwa zapewniającego partiom i kandydatom uczestniczenie w procesie wyborczym (ordynacje wyborcze). Jednakże w przypadku podjęcia analizy zapisów prawnych możliwe będzie tylko sprawdzenie tego, czy dane warunki są zapewnione na poziomie prawnym, ale nie umożliwi to sprawdzenia realnego wymiaru zagwarantowania warunków dla realizacji zasady alternacji władzy. W analizie zapisów prawa należy uwzględnić zapisy regulujące:

- a) proces zgłaszania kandydatów,
- b) proces prowadzenia kampanii wyborczej.

Wzór dla obliczenia wskaźnika alternacji władzy (aspekt prawny):

$$W^{aw(ap)} = Z_{1a} + Z_{1b} + Z_{2a} + Z_{2b}$$

- gdzie:
- Z_1 - wybory parlamentarne,
 - Z_2 - wybory prezydenckie,
 - a - warunki zgłaszania kandydatów,
 - b - warunki prowadzenia kampanii wyborczej.

Kolejnym istotnym etapem będzie ustalenie metody obliczeniowej dla wszystkich badanych w pracy zmiennych. Równie ważną kwestią jest implementacja zapisów prawa, gdyż nawet przy pełnym zapewnieniu owych możliwości w ordynacjach

wyborczych państw, które będą poddane badaniu, nie możemy przekładać danego wyniku na wymiar rzeczywistej realizacji zasady alternacji władzy, dlatego konieczne było skorygowanie wyżej wymienionych wskaźników za pomocą korelacji zmiennej (*correlation variable*)³⁷. Określono to jako wskaźnik alternacji władzy (korelat) – $W^{ak(k)}$. Wyznaczenie wskaźnika alternacji władzy należy dokonać poprzez analizę mechanizmów wpływających na wymiar rzeczywistej realizacji zasady alternacji władzy.

Weryfikacji zmiennej Z_1 (w jaki sposób przekładają się zapisy dotyczące zagwarantowania warunków alternacji władzy ustawodawczej na rzeczywisty wymiar alternacji) należy dokonać poprzez weryfikację X_1 (rywalizacyjność wyborów parlamentarnych³⁸) i X_2 (czy proces wyborczy odbywał się zgodnie zasadami państwa demokratycznego, tj. czy zanotowano naruszenia wyborcze). Również w tym wypadku niezbędne jest zastosowanie skali rozliczeniowej. W analogiczny sposób wyglądała operacjonalizacja zmiennej Z_2 .

Wskaźnik alternacji władzy (korelat) będzie obliczany poprzez obliczenie średniej:

$$W^{aw(k)} = (X_1 + X_2 + X_3 + X_4) / n$$

gdzie: X – wynik otrzymany na postawie operacjonalizacji zagadnień
 n – liczba zmiennych

Ostateczny wynik wskaźnika alternacji władzy W^{aw} oblicza się w następujący sposób:

$$W^{aw} = W^{aw(ap)} \times W^{aw(k)}$$

Ostatnim etapem badania jest ustalenie skali dla wskaźnika: w wypadku pełnej realizacji dwóch wymiarów alternacji władzy możemy mówić o tym, że zasada alternacji władzy w badanym państwie jest realizowana na poziomie reżimu demokratycznego. W sytuacji, gdy warunki dla alternacji władzy nie zostały zapewnione, możemy mówić o braku alternacji lub jej znacznym ograniczeniu, a zarazem o przejawach autorytaryzmu. W sytuacji, gdy ustawodawstwo, z jednej strony, w pewnym stopniu zapewnia partiom i kandydatom uczestnictwo w procesie zdobycia władzy, z drugiej są stosowane ograniczenia lub przywilejów dla poszczególnych podmio-

³⁷ D. della Porta, M. Kreating, *Approaches and methodologies in the social sciences. A Pluralist Perspective*, Cambridge 2008, s. 253–254; R. Breen, A. Holm, K.B. Karlson, *Correlations and Non-linear Probability Models*, „Sociological Methods & Research” 2014, <http://smr.sagepub.com/content/43/4/571> [dostęp: 15.01.2015].

³⁸ Jak już było zaznaczone, postrzeganie rywalizacyjności wyborów przyjęto za Andrzejem Antoszewskim przez pryzmat zróżnicowanych ugrupowań oraz jednostek ubiegających się o władzę w celu otrzymania możliwości wcielania w życie reprezentowanych przez nich założeń programowych. Zob.: A. Antoszewski, *Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich*, Wrocław 2004, s. 9.

tów, możemy mówić, że dana zasada jest realizowana w nieznacznym stopniu, właściwym dla reżimów hybrydalnych.

W związku z powyższym zastosowanie kategorii alternacji władzy w badaniach nad reżimami hybrydalnymi będzie obejmowało trzy możliwości: sprawdzi się, że zasada alternacji władzy jest realizowana na poziomie demokracji – w pełni zagwarantowane warunki dla realizacji zasady alternacji władzy; autorytaryzmu – niezagwarantowane bądź w nieznacznym stopniu warunki dla realizacji zasady alternacji władzy lub reżimów hybrydalnych – warunki dla realizacji zasady alternacji władzy zagwarantowana w stopniu częściowym, poprzez kombinację ich zagwarantowania z występowaniem częściowych naruszeń i ograniczeń.

Podsumowanie

Badanie reżimów hybrydalnych wymaga stworzenia nowych narzędzi i sprawdzenia ich empirycznie. Zastosowana w artykule konstrukcja narzędzia badawczego dla badań wskaźnika alternacji władzy, umożliwiło przedstawienie sposobu badania realizacji zasady alternacji w państwie. Zastosowanie danego narzędzia na konkretnym przykładzie umożliwi nie tylko zbadanie, czy jest ona realizowana w państwie, ale czy oznacza, że dany reżim jest demokratyczny, autorytarny czy hybrydalny. Jednakże w celu rozstrzygnięcia, czy dany reżim jest hybrydalny konieczne jest podjęcie badań nad katalogiem cech istotnościowych dla demokracji i autorytaryzmu, ponieważ zasada alternacji władzy jest tylko jedną z nich.

Odnosząc się do postawionego w pracy problemu badawczego należy stwierdzić, że aplikacyjność kategorii alternacji władzy w badaniach nad reżimami hybrydalnymi jest w pełni potwierdzona, ponieważ umożliwia przeprowadzenia badań nad procesem wyborczym nie tylko w kontekście samej procedury, ale i zapewnienia warunków dla zdobycia władzy przez opozycję.

Literatura:

- Antoszewski A., *Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich*, Wrocław 2004.
- Antoszewski A., Herbut R., *Systemy polityczne współczesnego świata*, Warszawa 2001.
- Antoszewski A., Herbut R., *Systemy polityczne współczesnej Europy*, Gdańsk 2006.
- Bäcker R., *Nietradycyjna teoria polityki*, Toruń 2011
- Bäcker R., *Reżimy hybrydalne*, [w:] *Studia nad współczesnymi systemami politycznymi. Podmioty i procesy demokratyczne: księga dedykowana profesorowi Andrzejowi Antoszewskiemu*, [red.] J. Juchnowski, R. Wiszniowski, t. I, Toruń 2014.
- Breen R., Holm A., Karlson K.B., Correlations and Nonlinear Probability Models, „Sociological Methods & Research” 2014, <http://smr.sagepub.com/content/43/4/571> [dostęp: 15.01.2015].
- Bryc A., *Rosja w XXI wieku: gracz światowy czy koniec gry?*, Warszawa 2009.
- Carothers T., *The End of the Transition Paradigm*, „Journal of democracy” 2002, vol. 13, nr 1.

- Della Porta D., Kreating M., *Approaches and methodologism the social sciences. A Pluralist Perspective*, Cambridge 2008.
- Diamond L., *Is the Third Wave Over?*, „Journal of Democracy” 1996, vol. 7, nr 3.
- Diamond L., *Development Democracy: Toward Consolidation*, Baltimor 1999.
- Diamond L., *Election without Democracy: Thinking about Hybrid Regimes*, „Journal of Democracy” 2002, vol. 13, nr 2.
- Donno D., *Elections and Democratization in Authoritarian Regimes*, „American Journal of Political Science” January 2013.
- Encyklopedia politologii. Instytucje i systemy polityczne*, t. II, [red.] B. Dziemidok-Olszewska, W. Sokół, Warszawa 2012.
- Hankiss E., *The Second Society is There an Alternative Social Model. Emerging in Contemporary Hungary?*, *Social Research* 1988, 55:1/2, s. 26–35.
- Hoff K., Horowitz S., Milanovic B., *Political Alternation, Regardless of Ideology, Diminishes Influence Buying: Lessons from Transitions in Former Communist States*, „Carnegie Endowment for International Peace Policy Outlook” January 2005.
- Holzer J., Balik S., *Postkomunistyczne reżimy niedemokratyczne. Badania nad przemianami teorii politycznej w okresie po transformacji ustrojowej*, Kraków 2009.
- Hurska-Kowalczyk L., *Opozycja polityczna na Ukrainie (1991–2006)*, Toruń 2011.
- Jamróz A., *Demokracje współczesne - wprowadzenie*, Białystok 1993.
- Knutsen C.H., Wig T., *The Democracy - Dictatorship measure: Alternation in power and biased estimates of democracy's effect on economic growth*, http://www.sv.uio.no/esop/english/research/news-and-events/events/Guest%20lectures%20and%20seminars/ESOP%20Lunch/aclp_turnover_chk_tw.pdf [dostęp: 11.03.2015].
- Kondratowicz A., *Demokracja a jakość rządzenia*, [w:], *Jakość rządzenia w Polsce. Jak ją badać, monitorować i poprawiać?*, [red.] J. Wilkin, Warszawa 2013.
- Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*, [red.] B. Michalak, A. Sokala, Warszawa 2010.
- Levitsky S., Way L.A., *Competitive Authoritarianism, Hybrid Regimes after the Cold War*, New York 2010;
- Levitsky S., Way L.A., *The Rise of Competitive Authoritarianism*, „Journal of Democracy” 2002, vol. 13, nr 2.
- Linz J.J., *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, Boulder 2000.
- Lundell K., *Accountability and Patterns of Alternation in Pluralitarian, Majoritarian and Consensus Democracies*, „Government and Opposition” 2011, vol. 46, nr 2.
- Mair P., *Party System Change: Approaches and Interpretations*, Oxford 1997.
- O'Donnell G., *Delegative Democracy*, „Journal of Democracy” 1996, vol. 5(1).
- O'Donnell G., Schmitter P.C., *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*, Baltimore 1986.
- Prokop M., *Demokratyczno-autorytarna hybryda: redefinicja kategorii teoretycznej*, „Historia i Polityka” 2015, nr 13(20).
- Prokop M., Galewska T., *The adendment of the ukrainian electoral law and the principle of alternation in power (parliamentary election 2012)*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2013, nr 40.
- Przeworski A., Limongi F., Cheibub J.A., Alvarez M.E., *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950–1990*, New York 2000.
- Schmitter P.C., Karl T.L., *What Democracy is... and is Not*, „Journal of Democracy” 1991, vol. 2, nr 3.
- Skrzypek A., *Putinada. Rosja - kraj kierowanej demokracji*, Warszawa 2014.
- Ulicka G., *Demokracje zachodnie*, Warszawa 1992.
- Weber M., *Obiektywność poznania w naukach społecznych*, [w:] *Problemy socjologii wiedzy*, [wyb. i oprac.] A. Chmielecki, Warszawa 1985.
- Weber M., *Szkice z socjologii religii*, Warszawa 1995.

- Wieciech T., *Zasad alternacji władzy w demokratycznym systemie politycznym*, [w:] *Adaptacja-reforma-stabilizacja: Przestrzeń publiczna we współczesnych systemach politycznych*, [red.] T. Koziełło, P. Maj, W. Paruch, Rzeszów 2010.
- Wojtasik W., *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej. Teoria i praktyka*, Katowice 2012.
- Żebrowski W., *Współczesne systemy polityczne. Zarys teorii i praktyki w wybranych państwach świata*, Olsztyn 2005.
- Żukiewicz P., *Przywództwo labilne. Mechanizm powrotu do władzy w świetle teorii przywództwa politycznego*, Wrocław – Poznań 2012.
- Żukiewicz P., *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011.
- Żukiewicz P., *Przywództwo prezydenckie w państwach Europy Środkowej i Wschodniej po 1989 roku. Analiza porównawcza*, Toruń 2013.
- Меркель В., Круассан А., *Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (II)*, „Полис” 2002, nr 2.
- Фурман Д., *Движение по спирали. Политическая система России в ряду других систем*, Москва 2010.
- Фурман Д., *Дивергенция политических систем на постсоветском пространстве*, „Свободная мысль” 2004, nr 10.
- Фурман Д., *Общее и особенное в политическом развитии России и других стран СНГ*, [w:] *Пути российского посткоммунизма*, [red.] М. Липман, А. Рябов, Москва 2007.
- Фурман Д., *Политическая системасовременной России и её жезненный цикл*, „Свободная мысль” 2003, nr 11.
- Шипунов Г., *Методологічні засади використання категорії „політичний режим” в контексті дослідження посткомуністичних трансформацій*, Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Серія: Політологія, Севастополь 2011, Вип. 123/2011.
- Шипунов Г., *Теоретико-методологічні засади аналізу гібридних політичних режимів: український контекст*, Наукові записки [Національного університету „Острозька академія”], Політичні науки 2008.
- მარიანა პროკოპი, ჰიბრიდული პოლიტიკური რეჟიმი დემოკრატიასა და ავტორიტარიზმს შორის. ძირითადი კონცეპტუალური პრობლემები, “Academic Digest of Grigol Robakidze University. Series of Humanities and Social Sciences” nr 1, Tbilisi, 2015.

THE APPLICABILITY OF THE CATEGORY „ALTERNATION IN POWER” IN STUDIES ON HYBRID REGIMES

Summary: This paper attempts to analyze the theoretical and methodological bases of studies on „hybrid regimes”, forms of government lingering on the verge of democracy and authoritarianism. The author tackles the issue, in how far the category „alternation in power” may be applicable and useful in the study of hybrid regimes. Having successfully dealt with the scientific problem as presented in the introduction, the author concludes that the applicability of the category „alternation in power” in studies on hybrid regimes has fully been demonstrated.

Key words: hybrid regimes, democracy, authoritarianism, alternation in power.